

Türkiye’de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi^(*)

The Effect of Election Threshold on the Principle of Justice in Representation in Turkey

Arş. Gör. Dr. **Hatice Derya ORMANOĞLU**^(**)

Öz

Demokratik siyasal sistemlerde halkın iradesinin parlamentoya yansması seçimler aracılığıyla gerçekleştirilir. Bir ülkede tercih edilen seçim sistemi parlamentoda oluşacak görünümü önemli ölçüde etkilemektedir. Barajlı bir seçim sisteminin tercih edilmesi, parlamentoda temsil edilecek parti sayısını azaltıcı bir etki yaratmaktadır. 1995 yılında seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesini bağdaştırması gerektiği anayasal bir ilke hâline gelmiştir. 7102 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle yasal hâle gelen seçim ittifaklarıyla seçim barajının etkisinde bir azalma meydana gelse de önemini korumaktadır.

Bu çalışmada seçim barajlarının kavramsal çerçevesi çizildikten sonra; Türkiye’de barajlı seçim sisteminin kabulü tarihsel bir biçimde ele alınacaktır. Seçim barajları anlamlandırılırken Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin seçim barajlarına ilişkin kararlarına detaylı bir biçimde yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Seçim Barajı, Temsilde Adalet İlkesi, Yönetimde İstikrar İlkesi, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

Abstract

In democratic political systems, the reflection of the will of the people to the parliament is realized through elections. The election system which is preferred in a country has a significant impact on the outlook in parliament. The choice of a threshold election system has the effect of reducing the number of parties to be represented in parliament. In 1995, it became a constitutional principle that election laws should correlate the principle of justice in representation and stability in governance. Even though there has been a decrease in the impact of the election threshold with the election alliances that became legal with the entry into force of Law no. 7102, it remains important.

In this study, after mentioned about the conceptual framework of election thresholds; electoral thresholds in Turkey will be discussed in a historical manner. When explaining the meaning of the

(*) Makalenin editörlüğe gönderildiği tarih: 05.08.2019. Birinci hakeme sevk tarihi: 06.08.2019. Raporun birinci hakemden dönüş tarihi: 19.08.2019. İkinci hakeme sevk tarihi: 08.08.2019. Raporun ikinci hakemden dönüş tarihi: 09.10.2019.

(**) Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı,
E-mail: hdormanoglu@anadolu.edu.tr,
Orcid Id: <http://orcid.org/0000-0003-1568-7100>.

concept of election thresholds, the related decisions of the Constitutional Court and the European Court of Human Rights will be given in detail.

Keywords

Election Threshold, The Principle of Justice in Representation, The Principle of Stability in Governance, Constitutional Court, European Court of Human Rights.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1982 Anayasası seçimlerle ilgili genel ilkeleri belirttikten sonra düzenleme yapma yetkisini kanun koyucuya bırakmıştır. Ancak seçim kanunlarının birbiriyle örtüşmesi zor olan iki ilkeyle, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesiyle bağdaşacak bir biçimde yapılması gerektiği Anayasa'nın 67. maddesinde 1995 yılında gerçekleştirilen değişiklikle yer almıştır. Anayasa'nın 67. maddesinin son fıkrasına eklenen bu hüküm norm denetimi yaparken Anayasa Mahkemesi (AYM)'ye temsilde adalet ya da yönetimde istikrar ilkelerinden birine dayanarak karar verme özgürlüğü tanımaktadır.

Doktrinde temsilde adalet, sandalye - oy orantısızlığının düşük olması, yani partilere verilen oy oranları ile elde ettikleri sandalye oranlarının uyumlu ve dengeli olması şeklinde ifade edilirken, yönetimde istikrar; seçimden sonra ülkeyi yönetebilecek bir hükümetin kurulması ve karar alma süreçlerinde yeterli çoğunluğun sağlanması olarak tanımlanabilir.¹

Türk hukuk sistemine, seçim kanunlarında “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” ilkelerinin bağdaştırılması gereğine giden sürece bakıldığında; ilk olarak çok partili hayata geçilmesinden 1960'a kadar tek turlu listeli çoğunluk sisteminin uygulandığı görülmektedir. Bu seçim sisteminin doğal bir sonucu olarak, bir seçim çevresinde geçerli oyların en çoğunu alan parti bütün milletvekillerini çıkarmaktadır. Böylece de anılan dönemde oldukça adaletsiz sonuçlar ortaya çıkmıştır.² Bu sonuç rakamlarla ifade edilirse; tek turlu listeli çoğunluk sisteminin uygulandığı 1957 seçimlerinde Demokrat Parti %48 oy oranına sahip olarak 4.394.893 geçerli oy elde etmiştir. Böylece de parlamentonun %69.1'ine karşılık gelen 424 sandalye sayısına sahip olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Hürriyet Partisinden oluşan muhalefet partileri ise toplamda elde ettikleri %52 oy oranına karşılık gelen 4.770.717 geçerli oyla, parlamentonun %30,9'unu oluşturan 186 milletvekili elde etmişlerdir.³ 1957 seçimlerindeki bu tablo aslında çoğun-

¹ Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, “Yeni Anayasal Sistemde Seçim Sistemleri Simülasyonları”, TEPAV Politika Notu, 2017, s. 1.

² Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 16. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, s. 343-344.

³ Teziç, a.g.e., s. 344.

luk sistemlerinin yol açtığı artık temsil-eksik temsil sorununun somut bir göstergesidir.⁴ Bu adaletsiz seçim tablosunu ortadan kaldırmak amacıyla 1960’lardan itibaren nispi temsil sistemi uygulanmaya başlanmıştır ancak temsilde adalet ilkesini gerçekleştirmeye yönelik olarak uygulamaya konulan nispi temsil sistemi bu kez de parçalı bir parlamento yapısına sebep olduğu eleştirilerine maruz kalmıştır.⁵ Böylece de yönetimde istikrarı sağlama çabaları doğrultusunda seçim kanunlarına seçim barajlarını ekleme yoluna giden süreç başlamıştır.⁶

Parlamentoda temsil edilebilecek parti sayısını azaltan ve böylece de temsilde adalet ilkesini zayıflatan bir mekanizma olarak karşımıza seçim barajları çıkmaktadır.⁷ Seçim eşiği ya da seçim engeli⁸ olarak da adlandırılan seçim barajı parlamentoda temsil edilebilmek için bir partinin ihtiyaç duyduğu asgari destek düzeyi olarak tanımlanabilir. Bu baraj anayasada ya da kanunlarda öngörülen geçerli oyların belli bir yüzdesi şeklinde resmi bir baraj olabileceği gibi, kullanılan seçim sisteminden kaynaklanan matematiksel bir özellik de olabilir.⁹ Seçim barajı Venedik Komisyonu tarafından da partilerin parlamentoya erişimini etkileyen bir mekanizma olarak ifade edilmiştir.¹⁰ Seçim barajlarıyla küçük partilerin parlamentoda temsili engellenerek yönetimde istikrarın sağlanması amaçlanmaktadır.¹¹

⁴ Çoğunluk sistemlerinde ya da seçim barajları gibi nedenlerle bazı partilerin artık temsili söz konusu olurken bazı partiler ise aldıkları oy oranına göre daha az temsilci elde etmektedirler. Teziç, a.g.e., s. 344.

⁵ Yusuf Şevki Hakyemez, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, C: 11, S: 1-2, s. 18, 19.

⁶ Yavuz Sabuncu, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2006, S: 23, s. 193 vd.

⁷ Giovanni Sartori, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği-Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, Ergun Özbudun (Çev), Ankara, Yetkin Yayınları, 1997, s. 23.

⁸ Abdullah Sezer, *Demokrasi Teorisinde ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet-İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz)*, 1. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2014, s. 21.

⁹ May Ahmar, *Election Terminology: A Guide to Frequently Used Terms and Phrases*, Washington, National Democratic Institute, 2009, s. 136.

¹⁰ Venedik Komisyonu baraj kavramını yalnızca yasal olarak belirlenen ve partilerin parlamentoda sandalye elde edebilmesi için ulaşması gereken asgari oy oranından ibaret görmemektedir. Yasal seçim barajları partilerin parlamentoda sandalye elde etmelerini etkileyen ve başka bir ifadeyle kısıtlayan mekanizmalardan yalnızca biridir. Yasal seçim barajları dışında seçim sisteminden kaynaklanan ve küçük partilerin parlamentoda sandalye elde edebilmek için almaları gereken oy miktarı da doğal seçim barajı olarak ifade edilmektedir ve doğal seçim barajı seçim çevresinin büyüklüğüyle ilgilidir. European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), *Comparative Report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems Which Bar Parties From Access to Parliament*. Strasbourg, 2008, s. 2-8.

¹¹ Hikmet Sami Türk, “Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2006, S: 23, s. 96.

Seçim barajları sistemde yer alan siyasi partilerin sayısının azalmasına yol açtığı için dışlayıcı bir etkiye sahiptir.¹² Aslında seçim sistemlerinin çoğu küçük partilerin dışlanmasına ya da daha az temsil edilmesine yol açsa da siyasal sistem içinde kabul edilebilmektedir ancak seçim barajı gibi engeller aşırı bir boyuta ulaştığında önem arz etmektedir. Bu bağlamda dünyada hangi oranlarda seçim barajlarının öngörüldüğüne bakılması gerekir. İsveç, Finlandiya, İrlanda ve İzlanda yasal seçim barajı bulunmayan ülkeler arasındadır.¹³ Türkiye’de uygulanan %10 barajından sonra en yüksek seçim barajına sahip ülke Rusya’dır. %7 olan seçim barajı %5’e düşürülmüştür.¹⁴ Romanya’da uygulanan seçim barajı da %5’tir.¹⁵ Polonya, Çek Cumhuriyeti, Moldova, Slovakya, Almanya¹⁶ ve Belçika’da da oran %5’tir.¹⁷ Arjantin ve İtalya’da seçim barajı %3’tür.¹⁸ Danimarka’da %2 olan seçim barajı Hollanda’da ise %0,67’dir.¹⁹ Seçim barajları konusunda ayrı bir ülke olarak Slovenya’dan bahsetmememiz gerekir. 2000 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile %4 olarak belirlenen seçim barajı bu değişiklik öncesinde her seçim döneminde değişen bir görünüm sergilemekteydi. Slovenya’daki seçim mevzuatına göre bir partinin parlamentoda temsil edilebilmesi için en az üç milletvekili elde edecek kadar bir oy oranına sahip olması aranmaktaydı. Bu oran da her seçim döneminde kullanılan geçerli oy sayısına göre değişiklik gösterecek bir oran olduğu için Slovenya seçim barajı konusunda farklı bir örnek olmuştur.²⁰

Seçim barajları seçmen davranışları üzerinde etkili olan ve seçim sonrasında yaratılan adaletsizliklerle yasama organının görünümünün istenildiği gibi

¹² Sartori, a.g.e., s. 23.

¹³ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), *Comparative Report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems Which Bar Parties From Access to Parliament II*. Strasbourg, 2010, s. 5.

¹⁴ Mikail Turchenko ve Sergey Shevchuk, “Veto Players and Major Electoral Reforms in Russia”, *Russian Politics*, 2016, S: 1, s. 205.

¹⁵ http://gov.ge/files/57731_57731_584699_288_57731_929968_ElectionsInGeorgia.PDF (Erişim tarihi: 24.02.2019)

¹⁶ Almanya’da seçim barajları ilk kez 1949 yılında gerçekleştirilen seçimlerde uygulanmıştır ve bu tarihten itibaren de farklı türleriyle uygulanmaya devam etmektedir. Greg Taylor “The Constitutionality of Election Thresholds in Germany”, *International Journal of Constitutional Law*, 2017, C: 15, S: 3, s. 734-735.

¹⁷ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), *Comparative Report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems Which Bar Parties From Access to Parliament II*. Strasbourg, 2010, s. 5.

¹⁸ Sartori, a.g.e., s. 23; Alesandro Chiamonte ve Roberto D’Alimonte, “The New Italian Electoral System and Its Effects on Strategic Coordination and Disproportionality”, *Italian Political Science*, 2018, C: 3, S: 1, s. 10.

¹⁹ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 348.

²⁰ Ali Ersoy Kontacı, *Kırılgan Demokrasilerde Siyasal Örgütlenme Özgürlüğü*, Ankara, Savaş Yayınevi, 2016, s. 145.

oluşturulmasını sağlayan yasal hilelerdir.²¹ Seçim barajlarının yüksek olması temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri açısından olumsuz etki doğurmaktadır. Bu da toplumda demokrasiye olan inancı etkilemektedir. Seçim barajlarının seçmen davranışı üzerinde yarattığı etki nedeniyle seçmenlerin barajı geçemeyeceği gerekçesiyle asıl oy vermek istedikleri parti yerine bir başkasını seçmeleri aşırı temsil gibi bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Böylece iktidar-muhalefet arasında dengenin bulunmadığı bir parlamento çoğunluğu oluşmaktadır.²² Seçim barajları bir siyasal sistemde parlamentoda temsil edilen siyasi parti sayısını etkileyen tek belirleyici değildir. Diğer belirleyicilerden azade bir biçimde seçim barajlarının partilerin temsil edilebilme oranına etkisini tespit edebilmek güçtür.²³

Seçim barajlarının olağan meclislerin birinci ve ikinci kanadı için nadiren de olsa kurucu meclisler için ve son olarak da yerel seçimler için uygulanması mümkündür. Ülke genelinde gerçekleştirilen seçimler dışına Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde de seçim barajları uygulanmaktadır.²⁴ Seçim barajlarının cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de görünümüne rastlanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçiminde Türkiye’nin de referans aldığı Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerine bakıldığında; ilk turda cumhurbaşkanı seçilebilmek için geçerli oyların %50’sinden fazla oy alınması gerekmektedir.²⁵ Cumhurbaşkanı seçilebilmek için getirilen baraj aynı zamanda, cumhurbaşkanlığı adaylık sürecinde de görülmektedir. Anayasanın 101. maddesinde cumhurbaşkanı adayı gösterilebilmek için iki şarttan birinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan biri siyasi parti gruplarının cumhurbaşkanı adayı göstermesidir. Diğeri ise son genel seçimlerde geçerli oyların en az %5’ini almış olan siyasi partilerin aday göstermesidir.²⁶ Daha önce %10 olan bu oran 2017 yılında 6771 sayılı kanunla %5’e düşürülmüştür.

Seçim barajlarının Türkiye’de bir başka engelleyici görünümü ise siyasi partilerin malî yardım alması konusunda yaşanmaktadır. Siyasi Partiler Kanunu Ek madde 1’e göre milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların %3’ünden fazlasını alan siyasi partilere Devlet yardımı yapılır.

²¹ Sezer, a.g.e., s. 23.

²² Orhan Şener, “Avrupa Seçimlerinden Alınacak Dersler”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, C: 2, S: 2, s. 59.

²³ Sabuncu, a.g.m., s. 191.

²⁴ Sezer, a.g.e., s. 25-26.

²⁵ Andre Blais ve Peter J. Loewen “The French Electoral System and Its Effects”, *West European Politics*, 2009, C: 32, S: 2, s. 345 vd.

²⁶ Sezer, a.g.e., s. 25-26.

Seçim barajlarının kaynağı anayasa ya da kanun olabilir. Seçim barajına ilişkin düzenlemeler çoğunlukla kanunlarla yapılsa da anayasalarda düzenlenmesi hâlinde beş farklı durum ortaya çıkabilir.²⁷ Bunlardan ilki anayasanın herhangi bir baraj kaydı içermemesi ve kanunla baraj öngörülmesinin de engellenmesidir. İkinci durum ise baraj oranının anayasa ile sabit bir oranda belirlenmesidir. Başka iki durum ise barajın alt veya üst sınırının anayasa tarafından belirlenip, yasama organına baraj konusunda düzenleme olanağının verilmemesidir. Son olarak da anayasada baraja ilişkin düzenleme yapılmayarak örtülü bir biçimde ya da açık bir düzenleme ile bu belirlemenin yasama organına bırakılmış olması durumu ile karşılaşılabılır.²⁸

Seçim barajlarının belli bir seçim çevresinde çevre barajı ve ülke çapında ulusal baraj şeklinde sınıflandırılması mümkündür.²⁹ Seçim çevresi barajı bir seçim çevresindeki geçerli oyların çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilen sayı olan basit seçim çevresi barajı ya da kanunla konulan yüzdelik barajlar şeklinde ifade edilmesi mümkündür.³⁰

2. TÜRKİYE'DE SEÇİM BARAJLARI VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINA YANSIMASI

Meşruti monarşiye geçilen 1876 Kanun-ı Esasi döneminde anayasada ve seçimlere ilişkin belgeler arasında bir seçim barajının yer almadığı görülmektedir.³¹ Olağanüstü dönemde oluşturulan I. TBMM'nin seçiminden 1961 Anayasası döneminde Temsilciler Meclisi üyelerinin seçiminde uygulanan çevre barajına kadar herhangi bir seçim barajı uygulamasına rastlanmamıştır.³² Her ne kadar 1961 Anayasası döneminde seçim çevresi barajı mevcut olsa da ulusal düzeyde seçim barajları ilk kez 1982 Anayasası sonrasında yapılan seçim kanunuyla uygulama alanı bulmuştur. 1961 Anayasası döneminde kabul edilen 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunuyla çevre barajlı d'Hondt sistemi getirilmiştir.³³ 1965 yılında 306 sayılı kanunda 533 sayılı kanunla bir değişiklik yapılmış

²⁷ Sezer, a.g.e., s. 31-33.

²⁸ Sezer, a.g.e., s. 37.

²⁹ Sabuncu a.g.m., s. 192; Çevre barajı ile ulusal baraj arasında kalan bölge barajının da seçim barajının bir türü olarak kabul edildiği görülmektedir. Bölge barajı seçim çevrelerinden oluşan ve ülkenin coğrafi yapısına uygun olarak belirlenen bölgelerde uygulanan baraj türüdür. Sezer, a.g.e., s. 36.

³⁰ Sabuncu, a.g.m., s. 192.

³¹ Abdurrahman Eren "Türkiye'de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, C: 16, S: 2, s. 79.

³² Eren, a.g.m., s. 81.

³³ Bu seçim sistemine, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamı, o seçim çevresinden çıkacak olan milletvekili sayısına bölünerek elde edilen ve çevre barajı olarak esas alınan

ve seçim çevresi barajlı d’Hondt sisteminden vazgeçilerek nispi temsil sisteminin milli bakiye yöntemi kabul edilmiştir.³⁴ Bu yöntem 1965 yılında gerçekleştirilen seçimlerde uygulanmıştır. Ancak Adalet Partisi 1968 yılında 1036 sayılı kanunla seçim çevresi barajlı d’Hondt sistemine geri dönülmesini sağlamıştır. Bu düzenlemeye göre geçerli oyların toplamı, o seçim çevresinden çıkacak olan milletvekili sayısına bölünerek elde edilen ve çevre barajı olarak esas alınan sayının altında oy alan partiler ya da adaylar o seçim çevresindeki milletvekili elde edemeyeceklerdir. AYM bu düzenleme için açılan iptal davası üzerine yaptığı incelemede Anayasa’nın seçimin temel ilkelerini belirleyip seçim sistemi ile ilgili düzenlemeler yapma konusunda kanun koyucunun takdir yetkisinin bulunduğunu ifade ettikten sonra takdir yetkisinin serbest seçim hakkı gibi sınırlarının bulunduğunu belirtmiştir. Bu değerlendirmeleri yapan AYM düzenlemeyi demokratik hukuk devleti ilkesi, seçimlerin serbestliği ilkesi ve seçme ve seçilme hakkına aykırılık gibi sebeplerle iptal etmiştir.³⁵ Bu kararda bir seçim çevresinde yalnızca bir partinin küçük bir farkla barajı aşması durumunda; barajı aşan partinin o seçim çevresinde seçmenlerin çoğunluğu tarafından desteklenmemesine rağmen milletvekilliklerinin tümünü elde edeceğine dikkat çekilmiştir. Diğer seçim çevrelerinde de aynı durumun gerçekleşmesi halinde, ülkenin seçmenlerin azınlığı tarafından seçilen temsilcilerle yönetileceği ve böylece de demokratik hukuk devleti ilkesine aykırı bir durumun ortaya çıkacağı kararda ifade edilmiştir.³⁶ Aynı kararda söz konusu düzenlemenin seçmen davranışı üzerinde yaratacağı etkiden dolayı serbest oy ilkesi ile çok partili hayat üzerinde yarattığı negatif etki nedeniyle siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olduğu anayasal ilkesine aykırılık teşkil ettiği belirtilmiştir.³⁷ AYM’nin bu kararından sonra 1961 Anayasası döneminde gerçekleştirilen seçimlerde 1980 Askeri Müdahalesi’ne kadar barajsız d’Hondt sistemi uygulanmıştır.³⁸ AYM’nin bu gerekçelerle verdiği iptal kararı, tercihin istikrar yerine temsilde adalet ilkesinden yana yapıldığını göstermektedir.³⁹

sayının altında oy alan partiler ya da adaylar o seçim çevresindeki milletvekili elde edemeyeceklerdir. Necmi Yüzbaşıoğlu “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1996, C: 50, S: 1-2, s. 115.

³⁴ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 116.

³⁵ AYM., 1968/15 E., 1968/13 K. 3, 4 ve 6.05.1968 T.; Fendoğlu a.g.e., s. 346.

³⁶ Ömer Gedik, *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 187-188.

³⁷ Gedik, a.g.e., s. 188.

³⁸ Türk, a.g.m., s. 96.

³⁹ Fendoğlu, a.g.e., s. 347; Yüzbaşıoğlu a.g.m., s. 117.

Türkiye’de ulusal düzeyde seçim barajları 1982 Anayasası döneminde çıkarılan 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile Türk hukuk sistemine dâhil olmuştur. Aynı zamanda seçim kanunu da hazırlamakla görevli olan kurucu meclis 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi’ne giden süreçte yaşananlarla ilgili kaygıları kanun tasarısına ilişkin rapora yansıtmıştır.⁴⁰ Raporda 12 Eylül öncesindeki istikrarsız koalisyon hükümetlerine değinilmiş, bu nedenle de kabul edilecek olan seçim sisteminin temel hedefinin istikrar sağlamak olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda da çoğunluk ve nispi temsil sistemi açısından yapılan değerlendirmeler sonucunda, nispi temsil sisteminin d’Hondt usulünün tercih edilmesine karar verilmiştir.⁴¹ Yaşanan koalisyon krizlerinden sonra hükümet istikrarını⁴² sağlamaya yönelik olarak küçük partilerin baraj kaydı konularak parlamentoda temsil edilmesi engellenmek istenmiştir. Böylece de hem ülke çapında %10 barajı hem de seçim çevrelerinde seçim çevresi barajı getirilerek çifte barajlı d’Hondt sistemi ülkenin seçim sistemi olarak kabul edilmiştir.⁴³

1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden sonra ve gerçekleştirilen ilk seçimlerden önce ara rejim döneminde⁴⁴ 2839 sayılı kanunla getirilen %10 seçim barajının öngörülmesinin sebepleri arasında küçük partilerin parlamentoya girmesini engelleyerek istikrar sağlama düşüncesinin yanında iki ya da tek partili bir sistem yaratmak, siyasete duyulan güvensizlik nedeniyle baraja bir emniyet supabı işlevi gördürmek ve depolitize olmuş bir toplum yaratmak olduğu ileri sürülmektedir.⁴⁵

Milletvekili Seçim Kanunu’yla getirilen çifte baraj düzenlemesinin ardından 08.01.1984 tarihli ve 2972 sayılı “Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanununun 2. maddesiyle onda birlik baraj düzenlemesi yapılmıştır. Aynı kanununun 23. maddesiyle de getirilen bir

⁴⁰ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 123.

⁴¹ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 123.

⁴² % 10 barajı her ne kadar siyasi istikrarı sağlamak amacıyla getirilmiş olsa da istikrarı sağlamaya yönelik olumlu bir getiri sağlayamadığı konusunda ağırlıklı görüşler bulunmaktadır. Sevtap Yokuş, “Türkiye’de %10 Seçim Barajına İlişkin Hukuksal ve Siyasal Tartışmalar”, *Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi*, 2007, S: 11, s. 297.

⁴³ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 123.

⁴⁴ 1961 Anayasası döneminde 306 sayılı kanunla getirilen çevre seçim barajı ve 1982 Anayasası döneminde 2839 sayılı kanunla getirilen %10 ulusal barajı arasında çeşitli benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Her iki kanunun da olağan dönemde değil de kurucu meclisler tarafından yapılması benzer özellikler arasında yer alırken, 1961 Anayasası dönemindeki 306 sayılı kanunun Anayasanın halkoymasına sunulmasından önce kabul edilip 2839 sayılı kanunun ise Anayasanın halkoymasına sunulmasından sonra kabul edilmesi farklılıklarını ortaya koymaktadır. Sezer a.g.e., s. 111-112.

⁴⁵ Sezer, a.g.e., s. 116-122.

seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamının onda birine karşılık gelen sayının, bütün partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oy sayısından ayrı ayrı çıkarılacağı ve bu çıkarmadan sonra geriye oyu kalmayan siyasi partilerin ve bağımsız adayların üye tahsisinde hesaba katılmayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu düzenleme hakkında ana muhalefet partisi Halkçı Parti tarafından AYM’de iptal davası açılmıştır. AYM ise onda birlik baraj uygulamasını anayasaya aykırılı bulmamıştır.⁴⁶ AYM kararında seçimlere dair anayasal sınırların çizildiğini ve geri kalan hususların kanun koyucunun takdirine bırakıldığını ifade etmiştir. AYM’ye göre kanun koyucu değişen siyasal ve sosyal gerekler doğrultusunda uygun göreceği seçim sistemini benimsemek konusunda serbesttir.⁴⁷ AYM’nin 1982 Anayasası döneminde verdiği bu karar, 1961 Anayasası dönemindeki seçim sistemleri konusundaki temsilde adalet ilkesinden yana yaklaşımından vazgeçip istikrardan yana bir tavır sergilediğinin göstergesidir.⁴⁸

6 Eylül 1987’de Anayasada yer alan siyasi yasakların kaldırılmasına ilişkin halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Bu arada 2839 sayılı kanun dört kez değişikliğe uğramıştır. Siyasi yasakların kalkmasıyla partilerin 12 Eylül 1980’den sonra serbest bir biçimde katılabildiği ilk seçim, 29 Kasım 1987’de erken seçim şeklinde ve çifte barajlı d’Hondt sistemiyle birlikte kontenjan milletvekillerinin⁴⁹ çoğunluk sistemiyle seçildiği karma sistem olarak gerçekleştirilmiştir.⁵⁰

24.08.1991 tarih ve 3757 sayılı erken genel seçim düzenlemesi içeren kanunla 2839 sayılı kanunda değişiklik yapılmış ve 20.10.1991 tarihinde gerçekleştirilecek Milletvekili Genel Seçimlerinde; iki, üç milletvekili çıkaracak seçim çevreleri ile kontenjan adayı gösterilen dört milletvekili çıkacak seçim çevrelerinde seçim çevresi barajı %25, kontenjan adayı gösterilen beş milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde ise çevre barajı %20 olarak belirlenmiştir.⁵¹

Çifte barajlı d’Hondt sisteminin uygulandığı bu dönemde Anayasaya 1995 yılında gerçekleştirilen değişiklikle seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenmesi gerektiği hükmü eklenmiştir. Bu hükümle de hukuk sistemindeki mekanizmalardan AYM’nin

⁴⁶ AYM., 1984/1 E. ve 1984/2 K., 01.03.1984 T.

⁴⁷ AYM., 1984/1 E. ve 1984/2 K., 01.03.1984 T.

⁴⁸ Fendoğlu, a.g.e., s. 347; Yüzbaşıoğlu a.g.m., s. 126.

⁴⁹ Anayasa Mahkemesi 2839 sayılı kanunda 3270 sayılı kanunla getirilen kontenjan adayı gösterilen milletvekili seçilen seçim çevrelerinde bölme işleminin bir eksiğiyle yapılacağına düzenlemenin iptali talebiyle yapılan başvuruyu kanun koyucunun takdir yetkisine dayanarak reddetmiştir. AYM., 1986/17 E., 1987/11 K., 22.05.1987 T.

⁵⁰ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 130.

⁵¹ 28.10.1995 tarih ve 20972 sayılı Resmi Gazete, s. 1-5. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20972.pdf> (Erişim tarihi: 27.02.2019)

iptal kararı vermede gücünün arttığı söyleyebilir. Çünkü Anayasanın bu hükmü ile AYM iptal istemiyle önüne gelen seçim kanunlarını isterse temsilde adalet ilkesine aykırılıktan, isterse de yönetimde istikrar ilkesine aykırılıktan iptal edebilecektir.

Anayasaya temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleriyle bağdaşan seçim kanunlarının düzenlenmesi gerektiği hükmünün eklendiği 1995 yılında seçim mevzuatında önemli değişiklikler getiren 4125 sayılı kanun kabul edilmiştir. 4125 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçim Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'un içerdiği düzenlemelerden biri parlamentodaki toplam 550 milletvekilinin 100'ünün ülke seçim çevresi milletvekili olarak kabul edilmesine ilişkindir. Bir başka düzenleme ise 2839 sayılı Kanunun 34'üncü maddesindeki seçim çevresi barajına ilişkindir. Bu düzenlemeye göre seçim çevresi barajı iki ve üç milletvekili çıkararak seçim çevrelerinde bu oran %25 olarak belirlenmiştir.⁵² Bu kanuna ilişkin olarak da AYM'ye iptal davası açılmıştır. AYM de ülke seçim çevresi milletvekilliği getirilmesine ve seçim çevresi barajına ilişkin düzenlemeleri anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Seçim çevresi barajının anayasaya aykırılığı değerlendirilirken çevre seçim barajının iller arasında daha da adaletsizlik yaratacağı, kuralın temsilde adalet ilkesine aykırılığı ve ulusal düzeyindeki %10 barajının yönetimde istikrarı sağladığından hareket edilmiştir.⁵³ 1995 yılında gerçekleştirilen değişiklikle kararlarını temsilde adalet ya da yönetimde istikrar ilkesine dayandırmak bakımından oldukça geniş bir yetkiye sahip olan AYM, 1982 Anayasası dönemindeki istikrar yanlısı tarafından vazgeçmiştir. Ülke seçim çevresi barajını temsilde adalet ilkesine aykırı bulan AYM, %10 barajını temsilde adalet ilkesine aykırı bulmamıştır.⁵⁴

TBMM, AYM'nin iptal kararı üzerine yeni bir düzenleme yapmış ve bu düzenlemeyle 4138 sayılı kanunla yalnızca 20. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde geçerli olacak %10 seçim çevresi barajı getirilmiştir. Yapılan düzenleme sonucunda hem ülke düzeyinde hem de seçim çevrelerinde %10 barajlı d'Hondt sistemi geçerli olmuştur. Bu düzenleme aleyhine de Cumhurbaşkanı tarafından iptal davası açılmıştır. AYM de önceki kararına atıfta bulunarak son düzenlemenin AYM'nin kararını etkisiz kılmak amacıyla ve bir önceki düzenlemeyle yapı ve içerik bakımından aynı olduğu için Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında yer alan AYM kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlayacağı hükmü gereğince diğer anayasa kuralları açısından inceleme

⁵² AYM., 1995/54 E., 1995/59 K., 18.11.1995 T.

⁵³ AYM., 1995/54 E., 1995/59 K., 18.11.1995 T.

⁵⁴ Hakyemez, a.g.m. s. 29; Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 138.

yapmaksızın iptal etmiştir.⁵⁵ Bu kararlar birlikte de 1995 yılında gerçekleştirilen seçimlerde %10 barajlı d’Hondt sistemi uygulanmıştır. AYM, kendi kendini sınırlayan yaklaşımından vazgeçerek yargısal aktivizmden yana bir tavır sergilemiştir.

12 Eylül 1980’den sonra gerçekleştirilen seçimler arasında değerlendirme yapıldığında 1995 yılında gerçekleştiren seçimlerin temsilde adalet ilkesi bakımından en adil seçimler olduğunun söylenmesi mümkündür. Ancak buna rağmen seçime katılan on iki partiden yedisi %10’luk ülke barajını aşamadığı için parlamentoda temsil edilememiştir.⁵⁶

Seçim barajları konusunda AYM’nin de dâhil olduğu bir başka önemli gelişme 2014 yılında yaşanmıştır. 2010 Anayasa değişikliğiyle Türk hukuk sistemine dâhil olan bireysel başvuru yolu 2012 yılından itibaren vatandaşların başvurusuna açılmıştır. Bu süreçte AYM’ye seçim hukukuna ilişkin çeşitli başvurular yapılmıştır.⁵⁷ 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun %10 seçim barajı öngören 33. maddesindeki düzenlemeye ilişkin olarak iki parti Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvuruda bulunan partiler 12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirilen Milletvekili Genel seçimlerinde %10 barajının altında kalan Büyük Birlik Partisi ve Demokratik Sol Parti’dir. Her iki partinin ayrı ayrı yaptığı başvuru birleştirilmiştir.⁵⁸ 2011 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Büyük Birlik Partisi %0,75, Saadet Partisi %1,27 ve Demokratik Sol Parti %0,25 oranında oy almıştır. Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvuru öncesinde DSP, YSK’ye başvurarak ülke barajının kaldırılmasını talep etmiştir, DSP’nin bu talebi ise YSK tarafından⁵⁹ reddedilmiştir. Ret gerekçesi ise seçim barajının kaldırılmasının YSK’nin yetkisinde olmaması ve yasal düzenlemeyi gerektirmesidir.⁶⁰ Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvurunun gerekçesi ise başvuru partilerin 2015 yılında gerçekleştirilecek seçimlerde seçim barajının potansiyel mağduru olmalarıdır. Başvurucular, baraja ilişkin düzenlemenin Anayasa’nın temsilde adalet ve eşitlik ilkeleriyle birlikte çeşitli maddelerine aykırı olduğu gerekçesini ileri sürmüşlerdir.⁶¹ Anayasa Mahkemesi’nin yaptığı değerlendirme sonucunda siyasi partilerin kamu tüzel kişisi ol-

⁵⁵ AYM., 1996/56 E., 1995/60 K., 01.12.1995 T.

⁵⁶ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 138.

⁵⁷ AYM., 2014/5425 Başvuru No., 23.07.2014 T.; AYM., 2014/8842 Başvuru No., 06.01.2015 T.; AYM., 2015/6723 Başvuru No., 14.07.2015 T.

⁵⁸ AYM., 2014/8842 Başvuru No., 06.01.2015 T.

⁵⁹ YSK., 4025 S., 25.09.2014 T.

⁶⁰ AYM., 2014/8842 Başvuru No., 06.01.2015 T.

⁶¹ AYM., 2014/8842 Başvuru No., 06.01.2015 T.

maması sebebiyle bireysel başvuruda bulunabileceklerine karar verdikten sonra, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinde yer alan yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı hükmüne işaret edilmiştir. Ayrıca YSK'nin DSP'nin yaptığı başvuru üzerine verdiği kararında da yasama işleminin uygulanması niteliğinde bir karar olmaması sebebiyle "konu bakımından yetkisizlik" gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı vermiştir.⁶²

Seçim sisteminin çok tartışılan konularından biri olan seçim barajıyla ilgili Anayasa Mahkemesi bireysel başvurunun kabulü öncesinde %10 ülke barajını temsilde adalet ilkesine aykırı bulmayarak ülke barajı konusunda istikrar yanlı tavır sergilemiştir. Bireysel başvurunun kabulünden sonra AYM'ye götürülen baraj konusunda vereceği karar merak konusu olmuştur. Ancak AYM'nin verdiği karar Avrupa'nın en yüksek seçim barajının kaldırılması konusundaki beklentileri boşa çıkarmıştır. Avrupa'nın en yüksek barajının hâlâ hukuk sistemi-mizde kalmasında yasama organı kadar AYM'nin de rolü bulunmaktadır.

3. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ (AİHM) KARARLARINDA SEÇİM BARAJLARI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin seçim sistemleri ile ilgili olarak Türkiye hakkında verdiği kararlardan bahsetmeden önce, Mahkeme'nin Sözleşme'nin Ek 1 No.lu Protokol'ünün 3. maddesi bağlamında verdiği kararlara değinmekte fayda vardır.

Serbest seçim hakkı başlığını taşıyan Ek 1 No.lu Protokol'ünün 3. maddesinin yorumlandığı ilk karar 1987 yılında Mathieu-Mohin ve Clerfayt v. Belçika⁶³ davasıdır. Bu dava ile Mahkeme maddeyi anlamlandırmıştır. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin son şekli şöyledir: "*Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde makul aralıklarla gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler*".

Mahkeme maddeyi anlamlandırırken öncelikle Sözleşme metninde ve ek protokollerin neredeyse tamamında "herkes" "hiç kimse" gibi ifadelerle rastlanırken burada sözleşmeciler taraf devletlerin yükümlülüğünden bahsedilmesi hususunu tartışmıştır.⁶⁴ Çünkü madde metninde düzenlemenin sadece yükümlülüklerden

⁶² AYM., 2014/8842 Başvuru No., 06.01.2015 T.

⁶³ AİHM., 9267/81 Başvuru No. Mathieu- Mohin ve Clerfayt v. Belçika 02.03.1987 T. Osman Doğru, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, C II*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004, s. 232; Mustafa Koçak, "Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2006, S: 23, s. 124-125.

⁶⁴ Doğru a.g.e., s. 232; Eren, a.g.m., s. 67.

ibaret olduğu gibi bir ifade yer almaktadır.⁶⁵ Çünkü bu ifade, Sözleşme’de ve Ek ve Protokollerinde haklarla ilgili düzenlemeler yapılırken kullanılan “herkes” ya da “hiç kimse” gibi ifadelerden farklı olarak “Yüksek Sözleşmeci Taraf” şeklindedir.⁶⁶ Ancak daha sonra Mahkeme’nin düzenlemeyi yalnızca devletlere yükümlülük yükleyecek şekilde algıladığı dar yorumundan uzaklaştığı görülmektedir.⁶⁷ Ancak AİHM içtihatlarında, bu düzenlemenin bir hak olmasa bireysel başvuruya da konu olamayacağı ve zaten sözleşmenin taslak metninde de hak olarak düzenlendiği ifade edilmiştir.⁶⁸ Mahkeme sonuç olarak; her ne kadar devletlerin yükümlülüğünden bahsedilse de Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesinin AİHS ile Protokollerdeki diğer maddelerden farklı olmadığını belirttikten sonra, taraf devletlerin temel yükümlülüğünün demokratik seçimleri gerçekleştirmek üzere pozitif önlemleri almak olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹

Mahkeme’nin serbest seçim hakkının niteliğine ilişkin yaklaşımında değişiklik olduğu göze çarpmaktadır. Bu değişiklik ise kurumsal hak anlayışından, sübjektif katılım kavramına doğru evrilmiştir.⁷⁰

Ek 1 No.lu Protokol’de seçme ve seçilme hakkının sınırlarına ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak Mahkeme’ye göre hakkın sınırlarına ilişkin bir düzenlemenin olmaması onu mutlak hak hâline getirmez.⁷¹ Seçme

⁶⁵ Olgun Akbulut, *Serbest Seçim Hakkı*. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa-Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme. Sibel Inceoğlu (Ed.), 3. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2013, s. 543.

⁶⁶ Koçak, a.g.m., s. 125.

⁶⁷ Koçak, a.g.m., s. 125.

⁶⁸ Akbulut, a.g.e., s. 543.

⁶⁹ Doğru, a.g.e., s. 232-233; Mahkeme Mathieu- Mohin ve Clerfayt v. Belçika kararında önceden benimsediği dar metinsel yorum metodundan uzaklaşarak öznel-tarihsel yorum metodunu benimsemiştir. Böylece de Protokol’ün hazırlık çalışmalarındaki ifadelere de yer vererek; siyasal özgürlük, siyasal hak ve serbest seçim hakkı gibi ifadelere vurgu yapıldığına dikkat çekmiştir. Hatta Mahkeme amaçsal yorum da yaparak 1 No.lu Protokol’den sonra yürürlüğe giren 4 No.lu Protokol’ün başlangıcında 1 No.lu Protokol’ün 1. ve 3. maddeleri arasındaki haklardan bahsedildiğine vurgu yaparak maddenin oluşumundaki amaca dikkat çekmiştir. Tolga Şirin, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ne Göre Serbest Seçim Hakkı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2011, C: 16, S: 3-4, s. 293, 294.

⁷⁰ Mahkeme’nin Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesinin herkes için hak ve özgürlük tanıdığına aksine yalnızca taraf devletlere yükümlülükler yüklediği görüşünden uzaklaşarak yasama organı seçimleriyle sınırlı da olsa seçme ve aday olma gibi haklar kavramına yönelik değerlendirme yapması sübjektif katılım hakkı görüşüne ulaştığının göstergesidir. Bu konudaki kararlar için bkz. AİHM., 1028/61 Başvuru No. X v. Belçika, 18.09.1961 T., AİHM., W, X, Y, Z v. Belçika kabul edilebilirlik kararı. Doğru, a.g.e., s. 233; Koçak, a.g.m., s. 125.

⁷¹ Devletlerin vatandaşlık, yaş, kısıtlı olmama, hükümlü olmama, seçmen kütüğüne kayıtlı olma, askerlik görevini yerine getirmiş olma, seçim barajı, adaylık ücreti gibi seçme ve seçilme hakkına ilişkin sınırlamalar getirmesi mümkündür. Ancak belli bir kesime seçme ve seçilme hakkı tanıırken aynı durumda bulunan diğer vatandaşlara tanınmaması öze dokunma yasağını ihlal etmiş olacaktır. Akbulut, a.g.e., s. 544.

ve seçilme hakkına ilişkin olarak her ne kadar devletlerin takdir marjı bulunsa da söz konusu takdir marjı Mahkeme'nin denetimine konu olacaktır.⁷² Bu denetim, devletlerin seçme hakkına ilişkin takdir marjı, sınırlamanın hakkın özüne dokunması, seçme hakkını etkisiz bırakması, meşru bir amaç taşıyıp taşıyamaması ve hakkı sınırlarken kullanılan araç ile amacın orantılı olup olmaması bakımından yapılabilecektir.⁷³ Mahkeme getirilen sınırlamaların sayılan hususlar bakımından denetlenebileceğini ortaya koymakla birlikte ayrıca getirilen sınırlamaların seçimler sırasında halkın düşüncelerini özgürce ifade etmesi bakımından engelleyici bir niteliğe sahip olmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁴

Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde düzenlenen serbest seçim hakkına kimlerin sahip olduğu sorusu sorulduğunda ise; hakkın sahibinin bütün insanlar olmadığını siyasal hakların sahibinin yalnızca vatandaşlar olmasından hareketle, serbest seçim hakkının sahibinin vatandaşlar olduğunu görmekteyiz.⁷⁵

Serbest seçim hakkında seçme eylemi Mahkeme tarafından "*farklı siyasi partilerin makul bir biçimde adaylarını hazır bulundurmasını zorunlu kılan bir tercih*" olarak tanımlanmıştır. Ancak Mahkeme'nin çeşitli içtihatlarında seçme eyleminin gerçekleşmesinden sonra seçilenin görevini sürdürmesiyle, süreklilik arz ettiği ifade edilmiştir.⁷⁶

Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde düzenlenen hakkın hangi organların seçiminde geçerli olacağı meselesi önemlidir. Serbest seçim hakkına ilişkin İngilizce metinde "*legislature*"⁷⁷ ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. İfadenin tam Türkçe karşılığı bulunmasa da yasama organını kasteden bir anlam taşıdığı görülmektedir.⁷⁸ Bu nedenle de yasama organından ne anlaşılması gerektiğinin üzerinde durulmalıdır.

Mahkeme'nin yaygın içtihatlarında yasama organı kavramının her ülkenin içinde bulunduğu anayasal yapının Mahkeme'ye göre değerlendirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda da federal ya da bölgesel bir yapıya sahip olan devletlerin yerel meclisleri için yasama organı değerlendirmesi yapılırken; üniter yapıya sahip olan devletler bakımından yerel yönetim organlarının yasama organı olarak değerlendirildi-

⁷² Akbulut, a.g.e., s. 544.

⁷³ Doğru, a.g.e., s. 233.

⁷⁴ Doğru a.g.e., s. 233.

⁷⁵ Şirin, a.g.m., s. 295.

⁷⁶ Şirin, a.g.m., s. 295.

⁷⁷ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (Erişim tarihi: 04.07.2018)

⁷⁸ Şirin, a.g.m., s. 299.

rilmediği görülmektedir.⁷⁹ Ayrıca ulus-üstü nitelik taşıyan yasama organı bakımından da değerlendirme yapılması gerekmektedir. Ulus-üstü yasama organı olarak karşımıza AP çıkmaktadır.⁸⁰ Avrupa Tek Senedi ile önemli yetkilerini elde eden AP ile ilgili olarak Mahkeme Maastricht Antlaşması’na kadar AP’yi yasama organı olarak kabul etmediği yönünde karar vermiştir. Maastricht Antlaşması sonrasında ise Mahkeme, AP’nin bir yasama organı olarak kabul edilip edilmemesi hususunu boşlukta bırakmıştır.⁸¹ Ancak Maastricht Antlaşması’nın yürürlüğe girmesinden sonra 24833/94 numaralı Matthews v. Birleşik Krallık başvurusunda Mahkeme AP⁸² ile ilgili yeni bir değerlendirme yapmıştır.⁸³ Birleşik Krallığın sömürgesi olan Cebelitarık’ta oturan D. Matthews’un başvurusunda AP’nin rolüne ilişkin bir değerlendirme yapmış ve AP’nin genel yasama fonksiyonunu üstlendiğinden bahisle bu seçimin de yasama organı seçimi olarak kabul edileceği şeklinde kararını vermiştir.⁸⁴ Türk hukuk düzeni ile AİHS’nin öngördüğü düzen arasında serbest seçim hakkı bağlamında bir değerlendirme yapıldığında Anayasa’nın 67. maddesinde yer alan ilkelerin kapsamı hem yasama organı seçimi hem de yerel yönetimlerin seçimi bakımından geçerli olduğundan daha geniş bir koruma içermektedir.

Her ne kadar doğrudan oy ve genel oy ilkeleri bakımından eksiklikler içerse de Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesinde seçimlerin temel güvenceleri olan serbest oy, gizli oy ve eşit oy ilkesi ile makul aralıklarla seçimin gerçekleştirilmesi ilkesi yer almaktadır.⁸⁵

⁷⁹ Şirin a.g.m., s. 311. AİHM., 24833/94 Başvuru No. 18.02.1999 T. Matthews v. Birleşik Krallık kararı; AİHM., 7215/75 Başvuru No. X v. Birleşik Krallık, 05.11.1981 T.; Ece Göztepe, Çelebi, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuruyla İlişkin İki Buçuk Yıllık İçtihadının Değerlendirmesi”, Anayasa Yargısı Dergisi, 2015, S: 32, s. 25.

⁸⁰ Şirin, a.g.m., s. 310.

⁸¹ Şirin, a.g.m., s. 310.

⁸² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Hukuku arasındaki ilişki incelendiğinde; 1970’lerde gündeme gelen Avrupa Topluluğu’nun/Birliği’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne taraf olması tartışmaları gündeme gelmiştir. 1990’lara gelindiğinde ise Avrupa Topluluğu Mahkemesi 2/94 sayılı ve 28 Mart 1996 tarihli Görüşü’nde Avrupa Topluluğu’nun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sistemine dâhil olamayacağını belirtmiştir. Gerekçesi ise Sözleşmeye taraf olunmasının Avrupa Topluluğu sisteminde önemli değişikliklere sebep olacağı ve bu durumun da üye devletleri etkileyeceğinden Antlaşma değişikliğini gerektirmesi olarak açıklanmıştır. 2000’lerde ise insan haklarının önemi yeniden gündeme gelmiştir. Bu bağlamda da Avrupa Birliği Anayasası’nda önemli düzenlemeler yapılmışken, Anayasa’nın devletlerce onaylanma safhasındaki bir aşamada onay aşaması askıya alınmıştır. Ardından da Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sistemi’ne nasıl dâhil olacağı konusunda, Avrupa Birliği Antlaşmasında değişiklikler yapılmıştır. Ancak bu süreç henüz tamamlanamamıştır. Ahmet Burak Bilgin “Avrupa Birliği’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Katılımı- 1. Perde: Tarihsel Süreç”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C: 6, S: 12, Temmuz, s. 9 vd.; Naz Çavuşoğlu, “Maastricht Antlaşması ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukuku: D. Matthews- Birleşik Krallık’a Karşı Davası”, *Istanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1998, S: 16-17-18-19, s. 95.

⁸³ Çavuşoğlu a.g.m., s. 95 vd.

⁸⁴ Çavuşoğlu a.g.m., s. 95; Şirin a.g.m., s. 310.

⁸⁵ Şirin a.g.m., s. 316-318.

Serbest seçim hakkının ayrıntılı bir biçimde yorumlandığı Mathieu- Mohin ve Clerfayt v. Belçika kararında seçim sistemlerine ilişkin olarak tıpkı 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde düzenlenen seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırması düzenlemesine benzer bir çıkarım yaptığı görülmektedir.⁸⁶ Mahkemenin yaklaşımına göre; seçim kanunları hem seçmenlerin görüşlerini adil ve güvenilir bir şekilde yansıtmalı hem de açık ve güçlü bir siyasi iktidarın ortaya çıkmasını sağlayacak düzenlemeler içermelidir.⁸⁷ Ancak seçim sistemlerinin hangi ilkeleri barındırması gerektiği konusunda Mahkeme'nin bir yaklaşımı bulunsa da, hangi seçim sisteminin Sözleşme'ye taraf devletlerce tercih edilmesi gerektiği konusunda bir yükümlülüğün yüklenmediği görülmektedir.⁸⁸ Herhangi bir seçim sisteminin tercihi konusunda bir zorunluluk içermeyen Sözleşme devletlere geniş bir serbesti tanırken iki hususun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar da seçimler sırasında vatandaşların düşüncelerini özgürce açıklamasını sağlayacak bir ortamın yaratılması bağlamında ifade özgürlüğünün sağlanması ve vatandaşların seçme ve seçilme haklarından adil bir biçimde yararlanmasının sağlanmasıdır.⁸⁹

Mahkeme'nin serbest seçim hakkı konusunda genel yaklaşımına yer verdikten sonra %10 ulusal barajı ile ilgili Mahkeme'nin Türkiye hakkında verdiği karara değinmekte fayda vardır.

% 10 ulusal barajına ilişkin olarak yapılan başvuruda⁹⁰ 3 Kasım 2002'de gerçekleştirilen milletvekili genel seçimlerinde Şırnak'tan Demokratik Halk Partisi (DEHAP) milletvekili adayları Resul Sadak ve Sedat Yumak Şırnak'ta geçerli oyların %45,95'ini elde etmiştir. Ancak aday oldukları DEHAP'ın ülke genelinde geçerli oyların %10'una ulaşamaması sebebiyle milletvekili olamamışlar ve partileri de herhangi bir milletvekili çıkaramamıştır.⁹¹

2002 yılında gerçekleştirilen seçimlerde on sekiz parti seçimlere katılmasına rağmen, %10 seçim barajını aşabilen yalnızca iki parti, Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi parlamentoda sandalye elde edebilmiştir. Parlamentoda temsil edilebilen ve temsil edilemeyen partilerin oy oranlarını incelediğimizde seçim barajının yol açtığı sonuçlar şu şekildedir: Toplamda geçerli oyların %34,26'sını alan Adalet ve Kalkınma Partisi 363 milletvekili

⁸⁶ Koçak, a.g.m., s. 126.

⁸⁷ Doğru, a.g.m., s. 234.

⁸⁸ Koçak, a.g.m., s. 128.

⁸⁹ Çavuşoğlu, a.g.m., s. 95.

⁹⁰ AİHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T.

⁹¹ AİHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T., par. 16.

çıkarak, parlamentodaki sandalyelerin %66’sını elde etmiştir. Parlamentoda temsil hakkı elde eden Cumhuriyet Halk Partisi ise %19,4 oy alarak 178 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin %33’ünü elde etmiştir. Bu iki parti dışında 9 bağımsız aday da parlamentoda yer alabilmiştir.⁹²

Bir de %10 seçim barajını aşamadıkları için temsil edilemeyen partilere ve oy oranlarına bakıldığında; %9,54 oy alan Doğruyol Partisi, %8,36 oy alan Milliyetçi Hareket Partisi, %7,25 oy alan Genç Parti, %6,22 oy alan DEHAP ve %5,13 oy alan Anavatan Partisi’nden oluşan bu tablo karşımıza çıkmaktadır.⁹³

Seçimler sonucunda yaklaşık %45 temsil edilemeyen oy oranı ortaya çıkmış ve çok partili hayata geçilmesinden itibaren en düşük temsil oranına sahip ilk parlamento görünümü ortaya çıkmıştır.

2002 yılında gerçekleştirilen seçimlerde aday oldukları partinin %10 barajını aşamaması sebebiyle parlamentoda temsil hakkı elde edemeyen Resul Sadak ve Sedat Yumak 1 Mart 2003 tarihinde AİHS’nin Ek 1 No.lu Protokolü’nün 3. maddesinde düzenlenen serbest seçim hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM’e başvurmuştur. 20 Ocak 2007 tarihinde kararını veren Daire, ülkede uygulanmakta olan seçim barajının geçerli oyların parlamentoda nasıl sandalyeye dönüştürüleceğini belirleyen seçim kurallarının bir ürünü olduğunu belirtmiştir. 3 Kasım 2002’de gerçekleştirilen seçimlerin çok öncesinde 2839 sayılı kanunda yerini bulan barajın aşılabilmesi hâlinde aday oldukları bölgede ne kadar oy alırlarsa alsınlar parlamentoda sandalye elde edemeyeceklerini öngörebilmeleri mümkündür.⁹⁴

Daire verdiği kararında Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesinin AİHS’nin diğer maddelerinden farklı olarak sınırlamaları belirtmediğine dikkat çektikten sonra, başvuruya konu olan seçim barajıyla aşırı parçalanmış parlamentoların önlenmesinin ve hükümet istikrarının güçlendirilmesinin amaçlandığını ifade etmiştir. Kararında Türkiye’de özellikle 1970’lerde yaşanan istikrarsızlıkları göz önünde bulundurmıştır.⁹⁵

Anılan tarihte yürürlükte bulunan 2839 sayılı kanununun 16. maddesinin hukuki olarak seçim ittifakı kurmaya engel olduğuna da dikkat çekilmiş ve bu nedenle de bu kanun hükmünü dolanarak küçük partilerin, büyük partilerin içinde sandalye elde etmeye çalıştığı vurgulanmıştır. Daire ayrıca yüksek seçim barajının çok partili

⁹² AİHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T., par. 17.

⁹³ AİHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T., par. 18.

⁹⁴ Serkan Cengiz, Yumak ve Sadak v. Türkiye Kararı (Başvuru No: 10226/03), Tarihsiz, https://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Yumak_ve_Sadak.pdf (Erişim tarihi: 25.08.2018), s. 19.

⁹⁵ AİHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T., par. 78.

hayata geçilmesinden itibaren ilk kez seçmenlerin temsili bakımından en düşük seviyede bir parlamento kompozisyonuna yol açtığına da dikkat çekmiştir.⁹⁶

Yüksek seçim barajının toplumda farklı siyasi alternatiflerin de doğuşuna engel olmadığına dikkat çeken Daire ayrıca Anayasa'nın 67. maddesinde yer alan seçim kanunlarında temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin bağdaştırılmasına da yer vermiş ve Anayasa Mahkemesi'nin 18 Kasım 1995 tarihli kararına da dikkat çekmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin seçim barajlarının oy verme ve seçilme hakkını engellediğine yer vermesine rağmen parçalanmış parlamento yapılarını önlemek amacıyla normal sınırları aşmayan barajın anayasaya uygun olduğuna dair hükme de kararda yer verilmiştir.⁹⁷

Nihayetinde Daire Türkiye'de uygulanan seçim barajının diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında en yüksekte kaldığını fakat bunun Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi bağlamında devletlerin takdir marjına dâhil olduğundan, 3. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.⁹⁸

Daire'nin ihlal bulunmadığına dair oy çokluğuyla verdiği karar üzerine Yumak ve Sadak Büyük Daire'ye başvurmuştur. Büyük Daire ise yaptığı değerlendirmede Mathieu-Mohin ve Clerfayt v. Belçika kararına atıfta bulunarak yasama organı seçimlerinde devletlerin geniş bir takdir marjının bulunduğunu vurgulamıştır. Devletlerin görevinin seçimler sırasında vatandaşların düşüncelerini özgür bir biçimde açıklayabileceği ortamı yaratmak olduğunu ifade etmiştir. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi bağlamında devletlerin vatandaşların düşüncelerini özgür bir biçimde açıklayabileceği ortamı yaratmak konusundaki yükümlülükleri makul aralıklarla ve gizli oyla özgür seçimler yapılmasını sağlamaktan ibarettir. Bu şartlara uymak kaydıyla devletlerin istediği seçim sistemini tercih etmesi mümkündür.

Büyük Daire seçim barajına ilişkin 2839 sayılı kanunun 33. maddesinde düzenlemenin oluşturduğu müdahalenin yasal bir amaca hizmet edip etmediği noktasında ve başvuru ile hedeflenen amaç arasında bir oran olup olmadığı noktasında inceleme yapmıştır. Büyük Daire, seçim barajının oldukça yüksek olduğunu tespit etmesine rağmen; Dairenin verdiği karara paralel biçimde müdahalenin parlamentodaki parçalanmayı önlemek ve hükümet istikrarını kuvvetlendirmek gibi meşru bir amaca hizmet ettiği sonucuna varmıştır. Ayrıca Büyük Daire'nin karardan önce gerçekleşen 2007 seçimlerinde seçim barajını aşamayacağını düşündükleri partileri yerine bağımsız olarak milletvekili adayı olan ve başvurucularla aynı siyasi partinin kökeninden gelenlerin parlamentoda yer bulabildiğini ifade etmiştir.

⁹⁶ AIHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T., par. 87.

⁹⁷ AIHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T., par. 42.

⁹⁸ AIHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T., par. 127.

Büyük Daire 8 Temmuz 2008 tarihinde yaptığı değerlendirme neticesinde aşırı yüksek bulduğu barajın indirilmesini tavsiye etmekle birlikte; barajın Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesinde güvence altına alınan serbest seçim hakkını ihlal etmediğine oy çokluğuyla karar vermiştir.⁹⁹

AIHM’in Türkiye hakkında seçim barajıyla ilgili verdiği kararlar ilgili olarak varılabilecek çeşitli sonuçlar bulunmaktadır. Mahkeme her ne kadar %10’luk seçim barajının Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesini ihlal etmediği sonucuna varsa da uygulanan barajın Avrupa Konseyi standartlarının oldukça üzerinde olduğuna vurgu yapmıştır. Ancak barajın yüksekliği konusundaki görüşünü ifade ettikten sonra bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılması hususunda Türk makamlarına düştüğü sonucuna varmıştır.

Türkiye’de uygulanan seçim barajına ilişkin AYM VE AIHM tarafından gerçekleştirilen denetimler sonrasında seçim barajının düşmesi gibi bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Ancak 2018 yılında seçim barajının etkisini önemli ölçüde etkileyen bir gelişme yaşanmıştır. 2018 yılında kabul edilen 7102 sayılı kanunla önceden fiilen uygulanan seçim ittifakları hukuki bir zemine kavuşmuştur. 13.03.2018 tarihinde kabul edilen ve 16.03.2018 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile siyasi partilerin anlaşarak ortak liste ile seçimlere katılması mümkün hâle gelmiştir.

Seçim ittifaklarıyla birlikte seçim barajını aşamayacağı muhtemel olan küçük bir partinin büyük bir partiyle ya da birden fazla partiyle ittifak yaparak seçim barajı engelini aşması mümkün olmaktadır. Böylece de seçim barajının altında kalacak partilerin parlamentoda sandalye elde etmesiyle hem temsilde adalet ilkesi daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir hem de güçlü parlamento çoğunlukları oluşmaktadır. Bu bağlamda seçim ittifakları, ulusal düzeyde uygulanan %10’luk seçim barajının etkisini azaltmaktadır. Ancak küçük partilerin bu imkânı elde edebilmek için mutlaka büyük bir partiyle ya da birden fazla küçük partiyle ittifak anlaşması yapması gerekmektedir.

Bir araştırmada temsilde adalet ve yönetimde istikrar gibi bağdaşması zor iki ilkenin varlığı karşısında oldukça yüksek olan %10 seçim barajının yönetimde istikrar ilkesine böylesi önemli bir katkısının olup olmadığı tartışılmıştır.¹⁰⁰ Bu araştırmada 1995 ve 2007 yılları arasında gerçekleştirilen dört genel seçim, 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimleri, esas alınmıştır. Dört genel seçim

⁹⁹ AIHM, 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T. Par. 147-148.

¹⁰⁰ Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar, “Seçim Barajını “Yönetimde İstikrarı Azaltmayan Bir Seviyeye” Düşürmek Mümkün mü?” *TEPAV Politika Notu*, 2011, s. 1.

açısından da temsilde adalet ve yönetimde istikrar seviyeleri ölçülmüştür. Bir de her iki ilkeyi bağdaştıran baraj seviyesi ölçülmüş ve bu barajın %4 olduğu saptanmıştır.¹⁰¹

Seçim barajının %4 olması hâlinde meclise giren parti sayısında önemli bir artış olmaktadır. Özellikle temsilde adalet ilkesinin en zayıf olduğu 2002 seçimlerine bakıldığında %10 barajıyla mecliste iki parti temsil edilmesine rağmen, barajın %4 olması hâlinde mecliste temsil edilen parti sayısı yediye çıkmaktadır. Araştırmada esas alınan dört seçimin ortalamasına bakıldığında barajın %4 olarak hesaplanması hâlinde mecliste temsil edilen parti sayısı 3,75'ten 6,25'e çıkmaktadır. Mecliste temsil edilemeyen oy oranı ise %23'ten %5'e düşmektedir.¹⁰² Temsilde adaletle ilişkin veriler bu olmakla birlikte yönetimde istikrara ilişkin verilerdeki değişime bakıldığında; en büyük üç partinin ağırlıklı güç toplamını ifade eden güç endeksi 0,44'ten 0,40'a düşmektedir.¹⁰³ Görüldüğü gibi seçim barajındaki bu değişimle temsilde adalet oranındaki bu artışa rağmen yönetimde istikrar ilkesinde kayda değer bir düşüş yaşanmamaktadır. Böylece de seçim barajının %10'dan daha düşük bir seviyeye düşürülmesi durumunun yönetimde istikrar ilkesini zedeleyecek bir sonuç doğurmayacağı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de yaşanan hükümet krizleri sonrasında %10 barajıyla siyasi parti sayısını azaltarak hükümet istikrarının sağlanması amaçlansa da çok partili bir siyasal yapının varlığına engel olunamamıştır.¹⁰⁴ Seçim barajının düşürülmesi temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesi arasında denge sağlamanın yanında parlamento dışında yer alan muhalefetin parlamento içine taşınmasını sağlayacaktır. Temsil edilmeyen seçmen sayısı da azalacağı için aşkın ve eksik temsilin de önüne geçilmesini sağlayacaktır.¹⁰⁵

¹⁰¹ Seçime giren bütün partilerin parlamentoda elde ettiği sandalye oranıyla, oy oranları arasındaki mutlak farktan en yüksek olan değer orantısızlık endeksini yansıtmaktadır. Yapılan seçimlerde temsilde adaletin ölçümü orantısızlık endeksiyle yapılmıştır. Yönetimde istikrar ilkesinin hesaplanmasında ise parlamenter hükümet sisteminin geçerli olduğu ve TBMM üye tamsayısının 550 olduğu dönemlerde gerçekleştirilen seçimler açısından çeşitli kararların alınmasında gerekli olan yeter sayılar esas alınmıştır. Bu dönemde hükümetin kurulabilmesi için toplantıya katılanların salt çoğunluğu yeterli olmasına rağmen, görev sırasında güvenoyu arandığında TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaktadır. Bu nedenle de hükümetler kurulurken 276 olan üye tamsayısının salt çoğunluğuna ulaşmayı hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda da koalisyonların gerekmesi hâlinde her bir partinin sahip olduğu milletvekili sayısı da partinin belirleyici rolü olarak ifade edilmiş ve 0 ile 1 arasında değişen güç endeksi hesaplanmıştır. Yönetimde istikrar ilkesi ise TBMM'deki en çok milletvekiline sahip üç partinin güç endekslerinin belirli ağırlık verilerek toplanmasıyla ortaya çıkan ağırlıklı güç endeksiyle ölçülmüştür. Göksel ve Çınar, a.g.m., s. 2.

¹⁰² Göksel ve Çınar, a.g.m., s. 2.

¹⁰³ Göksel ve Çınar, a.g.m., s. 2.

¹⁰⁴ İbrahim Özden Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Derstleri- Genel Esaslar*. İstanbul, Legal Yayıncılık, 2016, s. 207.

¹⁰⁵ Hasan Buran, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, 1. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s. 182.

IV. SONUÇ

Bir ülkenin seçim sisteminde, seçim sisteminden meydana gelen doğal barajın etkisinin yanında anayasadan ya da kanundan kaynaklanan başka bir barajın kabulü parlamentoda temsil edilecek parti sayısını azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Seçim sistemlerinde yüksek bir barajın kabul edilmesi parlamentoda istikrarlı ve güçlü çoğunlukların oluşturulmasını bu doğrultuda da istikrarlı hükümetlerin kurulmasını amaçlamaktadır.

Türkiye’de ulusal düzeyde seçim barajının getirilmesi istikrarsız hükümetler sonucunda yaşanan krizler ve askeri müdahale sonrasına denk gelmektedir. Parlamentoda temsil edilebilmek için ülke genelinde kullanılan geçerli oyların %10’unun elde edilmesi gerektiği Avrupa’nın en yüksek seçim engelini oluşturmaktadır. %10 barajının varlığına rağmen Türkiye’de parlamentoda çok partili bir yapı devam etmiştir.

AYM seçim çevresinde uygulanan barajı Anayasaya aykırı bularak iptal etmesine rağmen ulusal düzeyde uygulanan barajı Anayasaya aykırı bulmamıştır. AİHM’in verdiği kararda ise Avrupa’daki en yüksek seçim barajının Türkiye’de olduğuna karar verilmesine rağmen, uygulamanın ülkelerin takdir marjı kapsamında kaldığı belirtilerek ihlal kararı verilmemiştir.

Türkiye’de seçim barajının oldukça yüksek düzeyde varlığının korunması temsilde adalet ilkesi ve yönetimde istikrar ilkesi ikileminde, yönetimde istikrar ilkesinden yana tutum sergilendiğinin göstergesidir. Ancak seçim barajı ile ilgili korunan mevcut hukuki duruma rağmen 2018 yılında kabul edilen 7102 sayılı kanunla önceden fiilen uygulanan seçim ittifaklarının hukuki hâle gelmesi temsilde adalet ilkesinin gerçekleştirilmesi konusunda oldukça önemli bir adımdır ve seçim barajının engelleyici etkisini azaltmaktadır. Seçim ittifaklarıyla küçük partiler parlamentoda temsil edilebilmek için her ne kadar bir başka partiyle ittifak yapmak zorunda kalsa da temsil olanağı bulabilmektedirler. Seçim ittifaklarının gerçekleştirilmesiyle yalnızca temsilin adil gerçekleşmesi sağlanmakta aynı zamanda güçlü parlamento çoğunlukları da elde edilerek yönetimde istikrar ilkesi de olumlu yönde etkilenmektedir. Ancak bunlara rağmen seçim barajının yönetimde istikrar ilkesini de azaltmayacak şekilde daha düşük bir seviyeye indirilmesi temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri arasında denge sağlandığı bir seçim sistemini meydana getirecektir.

KAYNAKÇA

- Ahmar May, *Election Terminology: A Guide to Frequently Used Terms and Phrases*, Washington, National Democratic Institute, 2009.
- Akbulut Olgun, *Serbest Seçim Hakkı*. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa-Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme. Sibel İnceoğlu (Ed.), 3. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2013.
- Bilgin Ahmet Burak, "Avrupa Birliği'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Katılımı- 1. Perde: Tarihsel Süreç", *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C: 6, S: 12, Temmuz.
- Blais Andre ve Loewen Peter J. "The French Electoral System and Its Effects". *West European Politics*, 2009, C: 32, S: 2.
- Buran Hasan, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, 1. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005.
- Chiaromonte Alesandro ve D'Alimonte Roberto, "The New Italian Electoral System and Its Effects on Strategic Coordination and Disproportionality", *Italian Political Science*, 2018, C: 3, S: 1.
- Çavuşoğlu, Naz "Maastricht Antlaşması ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukuku: D. Matthews- Birleşik Krallık'a Karşı Davası". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1998, No: 16-17-18-19.
- Doğru Osman, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, C II*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004.
- Eren Abdurrahman "Türkiye'de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu" *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, C: 16, S: 2.
- European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), *Comparative Report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems Which Bar Parties From Access to Parliament*. Strasbourg, 2008.
- European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), *Comparative Report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems Which Bar Parties From Access to Parliament II*. Strasbourg, 2010.
- Fendoğlu Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018.
- Gedik Ömer, *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Tezi, İstanbul, 2013.
- Göksel Türkmen ve Çınar Yetkin, "Yeni Anayasal Sistemde Seçim Sistemleri Simülasyonları", *TEPAV Politika Notu*, 2017.
- Göksel Türkmen ve Çınar Yetkin, "Seçim Barajını "Yönetimde İstikrarı Azaltmayan Bir Seviyeye" Düşürmek Mümkün mü?" *TEPAV Politika Notu*, 2011.

- Göztepe Çelebi Ece, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuruya İlişkin İki Buçuk Yıllık İçtihadının Değerlendirmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2015, S: 32.
- Hakyemez Yusuf Şevki, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı” *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, C: 11, S: 1-2.
- Kaboğlu İbrahim Özden, *Anayasa Hukuku Dersleri- Genel Esaslar*. İstanbul, Legal Yayıncılık, 2016.
- Koçak Mustafa, “Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2006, S: 23.
- Kontacı Ali Ersoy, *Kırılğan Demokrasilerde Siyasal Örgütlenme Özgürlüğü*, Ankara, Savaş Yayınevi, 2016.
- Sabancı, Yavuz, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2006, S: 23.
- Sartori Giovanni, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği-Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, Ergun Özbudun (Çev), Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.
- Sezer Abdullah, *Demokrasi Teorisinde ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet -İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz)*, 1. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2014.
- Şener Orhan, “Avrupa Seçimlerinden Alınacak Dersler”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, C: 2, S: 2.
- Şirin Tolga, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ne Göre Serbest Seçim Hakkı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2011, C: 16, S: 3-4.
- Taylor Greg “The Constitutionality of Election Thresholds in Germany”, *International Journal of Constitutional Law*, 2017, C: 15, S: 3.
- Teziç Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 16. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi.
- Turchenko Mikail ve Shevchuk Sergey, “Veto Players and Major Electoral Reforms in Russia”, *Russian Politics*, 2016, S: 1.
- Türk Hikmet Sami, “Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2006, S: 23.
- Yokuş Sevtap, “Türkiye’de %10 Seçim Barajına İlişkin Hukuksal ve Siyasal Tartışmalar”, *Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi*, 2007, S: 11.
- Yüzbaşıoğlu Necmi, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1996, C: 50, S: 1-2.

Mahkeme Kararları

- AİHM., 1028/61 Başvuru No. X v. Belçika, 18.09.1961 T.
- AİHM., 7215/75 Başvuru No. X v. Birleşik Krallık, 05.11.1981 T.
- AİHM., 9267/81 Başvuru No. Mathieu- Mohin ve Clerfayt v. Belçika 02.03.1987 T.
- AİHM., 24833/94 Başvuru No. 18.02.1999 T. Mathews v. Birleşik Krallık
- AİHM. 10226/03 Başvuru No. Yumak ve Sadak v. Türkiye, 08.07.2008 T.
- AİHM., W, X, Y, Z v. Belçika kabul edilebilirlik kararı
- AYM., 1968/15 E., 1968/13 K. 3, 4 ve 6.05.1968 T.
- AYM., 1984/1 E. ve 1984/2 K., 01.03.1984 T.
- AYM., 1986/17 E., 1987/11 K., 22.05.1987 T.
- AYM., 1995/54 E., 1995/59 K., 18.11.1995 T.
- AYM., 1996/56 E., 1995/60 K., 01.12.1995 T.
- AYM., 2014/5425 Başvuru No., 23.07.2014 T.
- AYM., 2014/8842 Başvuru No., 06.01.2015 T.
- AYM., 2015/6723 Başvuru No., 14.07.2015 T.
- YSK., 4025 S., 25.09.2014 T.

Elektronik kaynaklar

- https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (Erişim tarihi: 04.07.2018)
- http://gov.ge/files/57731_57731_584699_288_57731_929968_ElectionsInGeorgia.PDF
(Erişim tarihi: 24.02.2019)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20972.pdf> (Erişim tarihi: 27.02.2019)